

The Abraham Arbesfeld Kollel Yom Rishon

Sunday Morning Learning Program for Men

WWW.KOLLELYOMRISHON.ORG

Removing Chametz Halachic and Hashkafic Perspectives



Rabbi Baruch Simon
ב' ניסן תשע"ו • April 10, 2016

1) בענין עשה דתשבתו ולא דכל יראה בהלכה ובהשקפה

מצות עשה דתשבתו

(טו) שְׁבַעַת יָמִים מִצּוֹת תֹּאכְלוּ אֶת בְּיּוֹם הָרִאשׁוֹן תִּשְׁבַּתוּ שָׂאֵר מִבְּתִיכֶם כִּי כֹּל־אֵכֶל חֶמֶץ וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהוּא (מיִשְׁרָאֵל מִיּוֹם הָרִאשׁוֹן עַד־יּוֹם הַשְּׁבִיעִי

תלמוד בבלי מסכת פסחים דף ה עמוד א

רבי עקיבא אומר: אינו צריך, הרי הוא אומר אך ביום הראשון תשבתו שאר מבתיכם וכתיב כל מלאכה לא (תעשו) + מסורת הש"ס: [יעשה בהם] + ומצינו להבערה שהיא אב מלאכה. רבי יוסי אומר: אינו צריך, הרי הוא אומר ידאך ביום הראשון תשבתו שאר מבתיכם - מערב יום טוב, או אינו אלא ביום טוב - תלמוד לומר: אך - חלק. ואי ביום טוב עצמו - מי שרי? הא איתקש השבתת שאור לאכילת חמץ, ואכילת חמץ לאכילת מצה

2) לאו דכל יראה

שמות פרשת בא - בשלח פרק יג

(ז) מִצּוֹת יֵאָכֵל אֶת שְׁבַעַת הַיָּמִים וְלֹא־יֵרָאֶה לָךְ חֶמֶץ וְלֹא־יֵרָאֶה לָךְ שָׂאֵר בְּכָל־גְּבֻלְךָ

3) שיטת הריטב"א במכירת חמץ

חידושי הריטב"א מסכת פסחים דף כא עמוד א

מוכר לנכרי. כתב הרי"ט ז"ל הוא הדין ליתנו אלא דמילתא אגב אורחיה קמ"ל דאסור ליתן לגוי מתנת חנם, וכן הדין בשהפקירו כראוי דודאי אינו עובר עליו אבל חייב להוציאו מרשותו [מ]דרבנן, וכל שזכו בו הגוים קודם זמן איסורו ודאי מותר הוא לאחר הפסח כחמץ של נכרי והכי איתא בתוספתא (פ"ב ה"ו), ושם אמרו (ה"ז) שרשאי לומר לגוי עד שאתה לוקח במאה קח במאתים שמא אצטרך ואקח ממך אחר הפסח ובלבד שלא יערים, אבל אם הערים והוא רגיל לעשות כן בכל שנים למכור לגוי קודם הפסח וליטול לאחר הפסח קנסינן ליה והוא אסור לו ולכל ישראל לאחר הפסח, שעשאוהו כאילו הוא חמץ של ישראל המופקד ברשות גוי שהוא אסור לאחר הפסח ואף זה לפקדון נתכוין אלא שהערים, וכן הוא בירושלמי (ה"ב), ע"כ גמרא מתניתין רבן גמליאל וכו'. וכתב הרי"ט ואפי' (סבר) [הכין] כרבי יהודה קי"ל דפסק רב כוותיה כדאיתא בפ"ק (י"ג א'), ואע"ג דבעלמא מחלוקת ואח"כ סתם הלכה כסתם לא נאמר[ן] הכללות אלא היכא דליכא פיסקא דאמוראי ועל הרוב

4) שיטת הרי"מ בקנה חמץ בפסח

רמב"ם הלכות חמץ ומצה פרק א

הלכה ג אינו לוקח משום לא יראה ולא ימצא אלא א"כ קנה חמץ בפסח או חימצו כדי שיעשה בו מעשה, אבל אם היה לו חמץ קודם הפסח ובא הפסח ולא ביערו אלא הניחו ברשותו אף על פי שעבר על שני לאוין - אינו לוקח מן התורה מפני שלא עשה בו מעשה, ומכין אותו מכת מרדות

5) דברי הגמרא ותוספות דחמץ הוי לאו הניתק לעשה

תלמוד בבלי מסכת פסחים דף צה עמוד

תנו רבנן: ככל חקת הפסח יעשו אתו יכול כשם שהראשון אסור בכל יראה וכל ימצא, כך שני אסור בכל יראה וכל ימצא - תלמוד לומר על מצות ומררים יאכלהו. ואין לי אלא מצות עשה, מצות לא תעשה מנין - תלמוד לומר הלא ישאירו ממנו עד בקר. ואין לי אלא מצות לא תעשה שניתק לעשה, מצות לא תעשה גמור מנין - תלמוד לומר וועצם לא ישברו בו. מה הפרט מפורש - מצות עשה, ולא תעשה שניתק לעשה, ולא

תעשה גמור - אף כל מצות עשה, ולא תעשה שניתק לעשה, ולא תעשה גמור. בכלליה דמצות ומררים מאי קא מרבי - צלי אש. בפרטיה מאי ממעיט ליה - השבתת שאור

רבינו חננאל מסכת פסחים דף צה עמוד א

ת"ר ככל חקת הפסח יעשו אותו במצוה שבגופו כגון צלייתו מצוה שעל גופו ואינה בגופו עצמו מנין ת"ל על מצות ומרורים יאכלוהו יכול אף מצוה שנוהגת בפסח ואינה לא בגופו ולא על גופו

במדבר פרשת בהעלותך פרק ט

(יא) בַּחֲדָשׁ הַשְּׁנִי בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם בֵּין הָעֲרֵבִים יַעֲשׂוּ אֹתוֹ עַל־מִצְוֹת וּמִרְרִים יֵאָכְלוּהוּ: (יב) לֹא־יִשְׁאִירוּ מִמֶּנּוּ (עַד־בֶּקֶר וְעֶצֶם לֹא יִשְׁבְּרוּבוּ כְּכֹל־חֻקַּת הַפֶּסַח יַעֲשׂוּ אֹתוֹ

תוספות מסכת פסחים דף כט עמוד ב

ומכאן מוכיח ר"י שהמשהה חמץ בפסח ודעתו לבערו אינו עובר באותה שהייה דאי אמרת עובר אכתי אמאי מעל לרבי יוסי הא מיד כשיפדה אותו הוא שלו ומודה רבי יוסי דשלך אי אתה רואה אלא ודאי לא עבר וטעמא משום דלא יראה ניתק לעשה ולכך אינו עובר כשמבערו לבסוף

6) בענין לאו שקדמו עשה

תלמוד בבלי מסכת מכות דף יד עמוד ב דף טו עמוד א

אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: כל לא תעשה שקדמו עשה - לוקין עלי אמרו לו: אמרת? אמר להו: לא. אמר רבה: האלהים! אמרה, וכתיבא ותנינא; כתיבא: אוישלחו מן המחנה [וגו'] ולא יטמאו את מחניהם

7) אם שייך תשביתו כל הפסח או רק בערב פסח

שו"ת נודע ביהודה מהדורא תניינא - אורח חיים סימן ס

מכתבו הגיעני בחוה"מ העבר ואז היה ידי עצורות מחמת המועד ועכשיו אף כי כבר סבבני התלמידים בני הישיבה בלימוד הלכה ותוס' כדרכנו כאן להתחיל תיכף אחר המועד שלא לבטל התלמידים כלל כי רבים המה ה"י. אבל לכבוד מעלתו אמרתי אחוז בזה בלימוד התלמידים וגם מזה לא אניח ואשיבנו בלי איחור. וזה יצא ראשונה. מה שפקפק מעלתו לומר דעשה דהשבתת שאור לא שייכא בפסח רק בע"פ. הנה מעולם לא נסתפק אדם בזה דעשה זו שייכא כל ימי הפסח ומה דהוכיח זה מדפסק הרמב"ם שלוקה על כל יראה ואם איתא שיש בו עשה א"כ הוא לאו הניתק לעשה בשביל קושיא זו לא נחליט דבר המנגד לכל הראשונים וכבר נתלו בו שלטי הגבורים על קושיא זו. ומה לי לפלפל אם עשה זו שייך בכל החג אשר זה פשוט ואין צריך ראייה ואעפ"כ להפיק רצונו אביא ראייה מדברי רבינו הרמב"ם עצמו. והנה זה פשוט שלא נתקנה שום ברכה על מניעת איסור ואין אנו מברכין שום ברכה על שמירת לא תעשה כמו שאין מברכין ברוך שאסר לנו אמ"ה או נבילות וטריפות. וכמו שמבואר ברא"ש ובר"ן בריש כתובות בברכת אירוסין. והנה זה לשון הרמב"ם פ"ג מחמץ הלכה ו' כשבודק החמץ בלילי י"ד או ביום י"ד או בתוך הרגל מברך קודם שיתחיל לבדוק ברוך כו' אשר קדשנו כו' על ביעור חמץ עכ"ל הרמב"ם. ולדברי מעלתו שאין שום עשה בביעור בתוך המועד מהו אשר קדשנו במצותיו שייך בזה והלא אין כאן אלא מניעת איסור כל יראה

רמב"ם הלכות חמץ ומצה פרק ג

הלכה ו' כשבודק החמץ בלילי ארבעה עשר או ביום ארבעה עשר או בתוך הרגל מברך קודם שיתחיל לבדוק ה ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על ו ביעור חמץ, ובודק ומחפש בכל המקומות שמכניסין להם חמץ כמו שבארנו, ואם בדק לאחר הרגל אינו מברך

8) אם לוקים על תמורה

ויקרא פרשת בחקותי פרק כז

(ט) וְאִם־בְּהֵמָה אֲשֶׁר יִקְרִיבוּ מִמֶּנָּה קָרְבָּן לִיקָן־כָּל אֲשֶׁר יִתֵּן מִמֶּנּוּ לִיקָן־יִהְיֶה־קִדְּשׁ

רמב"ם הלכות תמורה פרק א

הלכה א

כל הממיר לוקה על כל בהמה ובהמה שימיר שנאמר לא יחליפנו ולא ימיר אותו ואע"פ שלא עשה מעשה, מפי השמועה למדו שכל מצות לא תעשה שאין בה מעשה אין לוקין עליה חוץ מנשבע וממיר ומקלל את חברו בשם, שלשה לאוין אלו אי אפשר שיהיה בהן מעשה כלל ולוקין עליהן, ולמה לוקין על התמורה והרי לאו שבה ניתק לעשה שנאמר ואם המר ימירנו והיה הוא ותמורתו יהיה קדש, מפני שיש בה עשה ושני לאוין, ועוד שאין לאו שבה שוה לעשה, שהצבור והשותפין אין עושין תמורה אם המירו אף על פי שהן מוזהרין שלא ימירו, נמצאת אומר שהיחיד שהמיר הרי התמורה קדש, ואפילו המיר בשבת לוקה ארבעים, ואחד מן השותפין שהמיר, או מי שהמיר בקרבן מקרבנות הצבור, הואיל ויש לו בהן שותפות הרי זה לוקה ואין התמורה קודש

9) שיטת השאגת אריה אם כל יראה ובל ימצא הוי ניתק לעשה

שו"ת שאגת אריה (ישנות) סימן פב

ואכתי אמרתי לברר אי הני לאוי דבל יראה ובל ימצא ה"ל לאוי שניתק לעשה דתשביתו או לא. והנה לדברי הרמב"ם שכ' דלאו דתמורה לא ה"ל ניתק לעשה משום שאין הלאו שוה לעשה שהציבור והשותפין מוזהרים על התמורה ואם המירו אין התמורה קדושה על פיהם ה"נ י"ל דלאוי דבל יראה אינן שוין לעשה דעל לאוין אלו נשים נמי מוזהרין עליהם דכל מל"ת בין שהז"ג בין שלא הז"ג נשים חייבות כדתנן בפ"ק דקידושין (ד' כט) ואלו עשה דתשביתו לכאורה נראה דאין הנשים חייבות בה דה"ל מ"ע שהז"ג דנשים פטורות וכיון דאין הלאוין שוין לעשה לא ה"ל ניתק לעשה ולוקין עליהם

10) שיטת רש"י והר"מ במצות תשביתו

תלמוד בבלי מסכת פסחים דף ד עמוד ב

קא משמע לן: כיון דבדיקת חמץ מדרבנן הוא, דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי ליה - הימנוהו רבנן בדרבנן.

רש"י מסכת פסחים דף ד ע

בביטול בעלמא - דכתיב תשביתו ולא כתיב תבערו, והשבתה דלב היא השבתה.

רמב"ם הלכות חמץ ומצה פרק ב

הלכה א

מצות עשה מן התורה להשבית החמץ קודם זמן איסור א אכילתו שנאמר + שמות י"ב+ ביום הראשון תשביתו שאור מבתים, ומפי השמועה למדו שראשון זה הוא יום ארבעה עשר, וראיה לדבר זה מה שכתוב בתורה + שמות ל"ד+ לא תשחט על חמץ דם זבחי כלומר לא תשחט הפסח ועדיין החמץ קיים, ושחיטת הפסח הוא יום ארבעה עשר אחר חצות הלכה ב

ומה היא השבתה זו האמורה בתורה היא ב שיבטל החמץ בלבו ויחשוב אותו כעפר וישים בלבו שאין ברשותו חמץ כלל, ושכל חמץ שברשותו הרי הוא כעפר וכדבר שאין בו צורך כלל

11) שיטת התוספות במצות תשביתו

תוספות מסכת פסחים דף ד עמוד ב

מדאורייתא בביטול בעלמא סגי - פי' בקונטרס מדכתיב תשביתו ולא כתיב תבערו אלמא השבתה בלב היא וקשה לר"י דהאי השבתה הבערה היא ולא ביטול דתניא בשמעתין רע"א אין צריך הרי הוא אומר תשביתו ומצינו להבערה שהיא אב מלאכה ועוד דתשביתו אמרינן לקמן מאך חלק שהוא משש שעות ולמעלה ואחר איסורא לא מהני ביטול ואומר ר"י דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי מטעם דמאחר שביטלו הוי הפקר ויצא

מרשותו ומותר מדקאמרינן אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה והא דאמרינן בנדרים (דף מה.) הפקר בפני שלשה מדאורייתא אין צריך

12) בענין לקיחת המשכון

דברים פרשת כי תצא פרק כד

(י) כִּי־תִשֶׁה בְרַעַף מִשֶּׁמֶת מְאוּמָה לֹא־תִבֹא אֶל־בֵּיתוֹ לְעֵבֶט עֵבֶטוֹ
(יא) בַּחוּץ תַּעֲמֹד וְהָאִישׁ אֲשֶׁר אָתָּה נֹשֶׂה בוֹ יוֹצִיא אֵלָיךָ אֶת־הָעֵבוֹט הַחוּצָה
(יב) וְאִם־אִישׁ עָנִי הוּא לֹא תִשְׁכַּב בְּעֵבֶטוֹ

שיטת הר"מ בלקיחת משכון

רמב"ם הלכות מלוה ולוה פרק ג

הלכה ד

המלוה את חברו [אחד] ה עני ואחד עשיר לא ימשכנו אלא בב"ד ואפילו שליח ב"ד שבא למשכן לא יכנס לביתו וימשכנו אלא עומד בחוץ והלוה נכנס לביתו ומוציא לו המשכון שנאמר בחוץ תעמוד, א"כ מה בין בעל חוב לשליח ב"ד ששליח ב"ד יש לו ליקח המשכון מיד הלוה בזרוע ונותנו למלוה ובעל חוב אין לו ליקח המשכון עד שיתן לו הלוה * מדעתו עבר ב"ח ונכנס לבית הלוה ומשכנו או שחטף המשכון מידו בזרוע אינו לוקה שהרי ניתק לעשה שנאמר השב תשיב לו את העבוט כבוא השמש ואם לא קיים עשה שבה כגון שאבד המשכון או נשרף לוקה ומחשב דמי המשכון ותובע השאר בדין. +/השגת הראב"ד/ עבר בעל +. חוב ונכנס עד כבוא השמש. א"א שבוש הוא זה אלא מפני שנתחייב באחריותו כדכתיבנא לעיל עכ"ל

משנה למלך הלכות מלוה ולוה פרק ג

אני תמיה בדין זה דאין סתם דאינו לוקה משום דניתק לעשה דהא לא ניתק אלא לגבי עני כדכתיב ואם איש עני הוא וגו' ובלאו דלא תבא על ביתו הוא כולל יחד עשיר ואביון וכמ"ש רבי

תומים סימן צו

ולכן צריך לומר בקושית משנה למלך, דיש לחלק בין ניתק לעשה לניתק לעשה, דודאי ניתק לעשה דהוא ממילא, שפיר אמרינן כמו בתמורה לחומרא, דהואיל דבציבור ליתא אף ביחיד לוקה, ולא קשה איך יתכן לומר לו קום ועשה וילקה, דהא אין אנו צריכין למעשהו, דממילא הוא ותמורתו קודש וקדשוהו שמים, אבל במקום דצריך לומר קום ועשה, אם כן אי אפשר לומר דילקה, דלא יתכן לומר לו קום ועשה ולהלקותו, ועל כרחק דאין בלאו זה מלקות, ואם כן אמרינן להיפוך, אף גבי מקום דאין בו קום ועשה אין בו מלקות, דאין לחלק הלאו לחצאין, או כולו מלקות או כולו פטור, ולכן כאן היכא דאמרינן קום החזיר, אי אפשר להלקותו, ואם כן בכל דבריהם אין כאן מלקות אף במקום דלא שייך קום עשה. וסברא הלזו לחלק בין ניתק לעשה דתמורה לשאר ניתק לעשה, כתבו תוס' חולין דף פ"א (ע"א) ד"ה הנח וכו', דכתבו דהך דתמורה לא הוי ניתק גמור, דבלאו מעשיו יהיה הוא ותמורתו קודש, עיין שם, והדברים נכונים כמו שכתבתי, אבל עכ"פ מה שכתבתי דאם העשיר והעני דמחויב להחזיר, אמת כמו שכתוב בירושלמי

13) השוואה בין חמץ לעבודה זרה

שמות פרשת משפטים פרק כג

(יג) וּבָלַל אֲשֶׁר־אֲמַתִּי אֲלֵיכֶם תִּשְׁמְרוּ וְשֵׁם אֱלֹהִים אַחֲרֵיהֶם לֹא תִזְכְּרוּ לֹא יִשְׁמַע עַל־פִּיךָ)

(יד) שְׁלֹשׁ רְגָלִים תִּחַג לִי בַשָּׁנָה)

(טו) אֶת־חַג הַמִּצּוֹת תִּשְׁמֹר שְׁבַע־יָמִים תֹּאכַל מִצּוֹת פֶּאֶשֶׁר צִוִּיתִךָ לְמוֹעֵד חֲדָשׁ הָאָבִיב פִּיבוֹ יְצֹאתָ (מִמִּצְרָיִם וְלֹא־יָרְאוּ פָנֶי רִיקָם

בעל הטורים שמות פרשת משפטים פרק כג

וסמיך פסח לע"ז לומר מה ע"ז אסורה בהנאה ואוסרת בכל שהוא (ע"ז עד א) אף חמץ בפסח אסור בהנאה ואוסר בכל שהוא (פסחים ל א)

דברים פרשת ואתחנן - עקב פרק ז

(כה) פְּסִילֵי אֱלֹהֵיהֶם תִּשְׂרֹפוּן בְּאֵשׁ לֹא־תִחַמְדוּ כִּסֵּף וְזָהָב עֲלֵיהֶם וְלִקְחֹתָ לָךְ פֶּן תִּנְקֹשׁ בוֹ כִּי תוֹעֵבֶת יִקְוֹק אֱלֹהֶיךָ (הוא : כו) וְלֹא־תִבְיֵא תוֹעֵבָה אֶל־בֵּיתְךָ וְהָיִיתָ חֹרֵם כְּמָהוּ שֶׁקֶץ תִּשְׁקָצְנוּ וְתַעֲב תִּתְעַבְנוּ כִּי־חָרֵם הוּא : פ